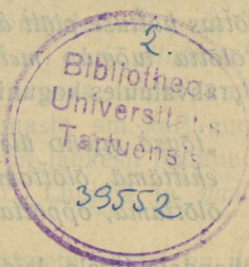

A-15920

✓

12348

Etümoloogilisi märkmeid.

1. Eesti õletama

verbi leiame Wiedemann'il tähenduses, 'schelten, ver-
wünschen, scheuchen (mit Geschrei), (pt) schicken, treiben',
sellest tegijanime *õletajad* 'Weiber aus dem Gefolge
der Braut, welche durch Singen und Schreien den Bräutigam
und sein Gefolge zurückscheuchen sollen', edasi koguni

oletama = *olutama* 'singen, trällern' ja *olletama* = *oletama* (huvitav eriti veel uus tähendusvarjund *lapsed ära õ.* 'die Kinder verheirathen', *lapse-õlletamised* 'Taufschmaus'), Räpinas *õlletamma* 'laulma pulma ajal (naised)' (J. A i n e l o' teade).

Prof. Saareste on isiklikkude murdekogude andmeil juhtinud lahkesti mu tähelepanu veel järgnevaile huvitavaile Kihnu murdeteatele: *õlõttama* 'paiskama, lükkama, viskama' (*tül õlõttas kaatuse piält ä jne.*), eriliselt veel kõnekäänus *minè õlõtta luõmàd meisa* 'aja l. m. (ilma kisa tegemata siiski)', rahvaluules koguni *õlõttama* 'ära saatma' [?]:

„tõysõ mjeñd ülès ehittämä
ehittämä, õlõttama,
õlõttama, õppõttama.“

Sama ülestähendaja järele leidub *õlettama* 'hurjutama, sõitlema (kurjalt)' Kosel, *õlettamma* (= *tohoõttamma*) 'hurjutama' Lüganusel, Märjamaal tuntakse nähtavasti vaid tähendusnüansi *laõlu õlettama*, Kullamaalt võiks siia kuuluda *õlettama* 'tühje jutte ajama, sepitsema' (*õ-* reedab juba teatava tugeva häälikkirjelduse tendentsi siin, samuti nagu S. poolt kirjandusest põimitud *õolutama* ~? *õlutama* 'kaasitama' ning Kihnu *õlõttamine* 'vanade rahvalaulude laulmine, kaasitamine' — viimaseile tundubki juba ligemana sm. *hoilata, hoilottaa*).

Nende suuresti erinevate tähendusvarjundite seletamiseks (sõimama, needma — kisaga peletama — saatma, ajama — laulma, trallitama [pulmas]) ja sõna tüvekuuluvuse selgitamiseks peame vähe ringi vaatama sugukeelte alal.

Eesti rahvaluule pulmaõletamisele kõigepealt leiame vaste vadjast, kus rahvalaul annab *elgettaja* (Suomen kansan vanhat runot IV, 3, lk. 773):

Käzikkaized, mäzikkaized,
Käzikat kana sēsared,
Üvä vellē vērakkeized,
Ühsi üvä elgettaja,
Mahzap kahzi käzikka.

(... üks hea õletaja maksab kaks kaasikut). Samasse sõnaperesse kuulub karjala *ollotta* - 'työntää, lähettää edemäksi, pois, poistaa': *virrašta ollotettu* 'viralta pois pantu', aun. id. 'työntää t. lähettää kauemmaksi, poistaa', (Genetz'i Tutk. Ven. Karj. kiel. ja Tutk. Aun. kiel.), vepsL (Kettunen'i LVHA) *ougotada* 'saata' (< *olgo*-). Teatavais läänemeresm. keelis on vastavast tüvest kujundatud ka intransitiiv-verb: sm. *oljeta, olkenen ~ olkean ~ olkeen* ms. tähenduses 'försvinna oförmodat', o. *pois* 'försvinna, bortkomma, forgås' (Lönnrot) karj. *ollota ~ olota* (tüvi *olgua ~ -uo*-) 'lähteä pois, poikistua, ulota', aun. *ollota* (tüvi *olguo*-) 'poikistua'. Viimaste sm.-karj.-aun.-vepsa kuulub ühte, nagu prof. Mark on lahkesti teatanud, lpN *vuölget, vuölgam* 'gehen, fahren', Luulaja lp. *vuälke* - 'weggehen, wegfahren'.

Esitatud sugukeeleandmete põhjal on ilmne, et käsitledava eesti verbi alg tähendus on olnud 'saatma'. Eesti-vadja 'pulmaõletajagi' on algselt tähendanud vaid mõrsja 'saatjanaist', laulmise-trallitamise mõiste on selle 'saatjanaise' tegevusest hiljem üldistatud kõnealusesse verbi. ('Minema' saatma' > 'kisaga peletama' tähendusnihkumine on kergesti mõistetav. Sellevastu on vähe raskem seletada 'saatma' üleminek tähendusnüansile 'sõimama, needma, vanduma', aga õnneks siiski mitte võimatu. Sõimates või vandudes ju 'saadetaksegi' õige mitmele poole (*mine metsa! mine põrgu[sse]! käi kuradile!* jne.).

2. Lõunaeesti *siug* 'madu'

sõnal, Wiedemann'i *siug* gen. *siuu, siivu (siuvu)* (d) 'Schlange, fig. dünn zulaufendes Ende der Bastelschnur', ei ole nähtavasti otseseid samatähenduslikke vasteid sugukeelis. Häälikuliselt võiks tema rinnastada sm. *siuu*, karj. *šivu* 'külg' sõnaperega. Vrd. sm. *povi, ovi, savu* - e. *põu* < **poovi* (vrd. gen. murdeti *põvve*, ill. *põvve* jne.), *õu* < **ovvi* (vrd. murdelist gen. *õvve*, ill. *õvve*), lõunaeesti (Wiedemann'il) *sau* gen. *savvu* (d) (*sauv*) 'Rauch, Qualm', niisama on ootuspärane ka sulgudes antud Wied. kuju *siuv(u)* (vrd. *sauv*). Oodatava nominatiivi **siu* (vrd.

põu, õu, sau!) resp. *siuv(u)* on tõrjunud proportsiooni põhjal $lõug : lõvva = x : siivu$ (*siivu*) analoogiline kuju $x = siug$. Täenduslikult on tõenäoline, et käsiteldav sõna on olnud algselt mao eufemistlik nimetus ja on vahest esinenud mingisuguses liitsõnas nagu **kirisiug*, **tähn(ik)siug* või midagi sarnast ja sellisest liitsõnast on hiljemini *siug* = külg abstraheerunud.

Võrreldagu arengult siinsamas sõna *oht* gen. *ohu, oho* (d) 'Noth, Angst, Trübsal, Gefahr, Plage', *ohu-põlv* 'schwere, trübe Zeit'. (Wied.) Sõna *oht* algtäendus on 'küll(us)', vrd. eesti-ingeri *ohto, ohõssi* 'küll(alt)', samuti vadjä *ohto* (rahvaluules, Suom. kans. vanh. runot IV, 3, lk. 735: *Ohto on ollut siinä [h]uolta*, 749 [Setälä] *ohto on ennu sinä tötä*, 758 *Oht' on meillä çyssä mettä, Ohto aznutta õlutta*), eestis viitab sinnapoole ka tarvituseviis *poizikeze ohtu mēs* 'ein blutjunger Mensch' (vrd. *poisikese võitu!*), eriti aga rasuffiksilises edasituletises *oher* gen. *ohtra* (W) 'stark, kräftig, reichlich' (*ohtra käega* 'freigebig' jne., Wiedemann), *ohtralt* = rohkelt. Praegune tähendus 'Not jne.' kõnealusel sõnal on abstraheerunud stabiilsest liitsõnaühendist *hädäoht* = (õieti) hädaküll(us),-rohkus, kusjuures on sündinud liitsõna esiosa ellips.

3. Eesti laad.

Wiedemann'il *lat* g. *lada, lādo* (d), *lade* (d) 'Jahrmarkt, Viehmarkt', pl. *lade* (d) id., *saksa-lat* 'Krammarkt (zu dem deutsche Krämer kommen)' on kultuurilooliselt huvitavamaid alasaksa laine. See sõna eestis samuti nagu temale vastav laensõna lätiski *aplāts* 'Jahrmarkt, ein kleiner Saufmarkt, Bude, Budenzelt auf dem Markte' on pärit kesk-alasaksa sõnast *aflat* 'Ablass'. Läti sõna laenukuuluvuse on konstateerinud Johann Sehwers oma töös Die deutschen Lehnwörter im Lettischen, lk. 123. Sõna tähendusliku külje kohta lausub Sehwers l. c. järgmist, mis mutatis mutandis maksab ka kõnesoleva eesti sõna tähenduse kohta: „Püha- ja pidupäevil, mil katoliku ajal jagati püha õhtusööma-aega ja kuulutati pattude-andeksandmist (Ablass), peeti kirikute läheduses väikesi turge, ja

vähehaaval võis *aplāts*, mis esialgselt tähendas pattude-andestamist (Ablass), võtta enesele 'turu' (Markt) tähenduse... Et *aplāts* selgelt on omanud tähenduse 'Ablass', tõestavad läti sõnakujud *aplatnieki* 'Eingepfarrte' ja *aplāgs* 'Abendmahl (Ablass)', mis on nõjunud rahvaetümoloogiliselt sõnale *aplāgs* 'Ablager'. Semasioloogilisiks paralleeleks esitab Sehwers prants. *foire* 'laat' ~ lad. *feriae*, saksa *Messe* = 1) kirikumess ~ 2) kaubamess. Huvitav on m. s. ka ära märkida, et koguni veel G. Müller'i „Jutlustes“ esineb *afflate* võõrsõnana 'pattude andestamise' tähenduses (VhGEG XV) lk. 143 et naemat se Pawesti afflate iure piddit ior̄ma, 155 . . . se Rurrati Afflate ninč Toiwutuše praft iornuth.

Mis puutub eesti *laat* < *aflāte* häälikulisse käsitellu, siis on esimene rõhueelne (või vähemalt tugeva k a a s r õ h u eelne) silp kadunud ootuspäraselt (vrd. *taas* < *etaaz*, *seerima* < *alaksas passēren* jm.). Sellevastu praeguse *a-*, *e-* ja *o-*lise tüvelõpu asemel ootaksime *i*-tüvelisust (vrd. *roos*, *i* < *rōse*, *renn*, *i* < *renne*, *pann*, *i* < *panne* jm. *alaksas laene*). Ainuke kaheldav võimalus seda *a- o- e* vaheldust kuidagi seletada näikse olevat see, et oletada *i*-tüveline plurale-tantum **laadid*, millest eriti põhjaeesti teatavais murdeis oleksid *i*-mitmuse käänded *laada|le*, *-lt*, *-l* jne., lõunaeestis sellevastu murdeti omasem *laade|le*, *-lt*, *-l* jne. Võrreldagu Kettunen'i Kod. Vok. 201, 208 Kodavere *i*-tüvede pluraalit *poesale*, *sirbättä*, *sañdalt*, *uñdale* ja niisuguseid ühiskeeleski kuuldavaid kunagise laiema põhjaeesti *i*-mitmuse jäänuseid nagu *püksata*, *tükati*, *üksa tüka* (instruktiiv), teiselt poolt lõunaeesti *e*-pluraali näiteid Kettunen'il l. c. 210 (Võnnust) *vokkele*, *sāņgēst* (*i*-< *ü*-tüvi). Pluraalsus selles sõnas on seda usutatavam, et muudeski (naaber)keeltes 'laat' on pluraalne (sm. *markkinat* jm.). Pärast tuhmus tüve pluraalsus sellest sõnast peamiselt tarvitatavais väliseis kohakäändeis, neid võeti singularina ja moodustati neist uus *a-* ja *e*-line sõnatüvi (*laat*, gen. *laada* ~ *laade*) eri murdeis. Kuidas selt oletuselt lähtudes seletada *o*-tüvi (*laat*, gen. *laado*), jäägu lahtiseks. Uskumatult keeruline oleks siiski vist küll arvata, et krjeldatud viisil tekkinud *a*-tüvest

murdeti uuesti võis tulla tarvitusele plurale tantum ja viimastest (o-lisest) võidi teiskordselt abstraherida uus singularne tüvi?! Niisugune lugu on aga siiski juhtunud v a d j a s, kuhu käsitletav sõna on eestist laenatud. Seal leiame (AES, Jõepära) eP-st laenatud a-tüve: *lāt*: *lātā* gen.: part. *lātta* 'laat (ярмарка)', i-pluur. ootuspäraselt *lātēd*, -*ttoje* gen. (näit. *pallō mahseved_opejēd_ lātōl*). Plurale-tantumina tarvitamise tõttu (*lähemme_ lātēle, aiām_ lāttojē*) on aga selle kõrval ka singulaari üldistatud o-tüvi: *lātto*, gen. -*tō* ~ *lātte*, -*tō*, -*ttoq*.

4. Eesti *lasn*,

gen. *lasna* (SW) 'Spaten, Schaufel', *leiva-l*. 'Brotschaufel, Brotschieber' (Wiedemann). Saarestel LVK I 205 esitab lääne-eesti, eriti saarte vastavana sõnana 'Schaufel, Spaten' *lasn* (Phl, Käi, Ans, Karj, Rid, PJg, Kihn) ~ *lasn* (LNg, Kull, Vig, Mih) ~ *lasn* (Muh) gen. *lasnā*. Tsiteeritud kohas loeme edasi: „Tüüp [2] (Gös. 386: spatel [bipalium] laffena) näib olevat sugukeeltes tundmatu. Ka teistes keeltes ei paista sel sidemeid olevat. Saartel esineb nimetatud sõna nihästi maa-, lume- kui ka leivalabida tähenduses; Käi-s on tuntud veel muistne *tambi lasn* 'raudotsaga riistapuu, raiumise raud, millega vanasti *tambi künäs* äganad katki raiuti' (peened äganad jahvatati veel veskis ära ja tehti siis, viljaga pooleks segatult, leivaks). EP mandril aga (Lm, Hrm loodeosas, Pm põhjaosas ja Kihnus) tuntakse sõna *lasn* tüüp [1]-se (= *labidas*; J. Mg.) kõrval ainult tähenduses 'leivalabidas'.“

Kõnealuse *lasn* sõna esinemine ei piirdu siiski vaid eesti keelealaga. Soomes on nimelt tal vaste (Lönnrot) *lasta* 'spjelka, väikäpp, liten spade, slef, murslef, skofvel' (= väike labidas, kühvel jne., näit. *perunalasta*) siiakuuluva tähendusega (peale selle veel tähenduses 'förbindningsträd mellan slädbotten och med; skifva af träd, spatel, spjele [liiste]'). Käepärast olevate (käsikirjaliste) murdeandmete järgi otsustades on see sõna läänesoomeline: Mynämäe *last*, gen. -*a(n)* 'lasta': *mūrlast* 'muurauslasta' (kellu), *tajkinlast* (leivalabidas), *jalck panna lastojsi* (jalg pannakse

lahasse), Metsämaa *lasta*: *taikina*-, *perunal*-, Iitti-Jaala murdes (Lõuna-Hämes) *taikinalasta*-, *-an* 'puinen laakeate-räinen, käsikahvalla varustettu laatta, jolla taikinaa tiinusta leivottaessa nostetaan'.

Häälikuliselt liitub käsitletav *lasn* - *lasta* tüvi nende seletumatute *t-n* vaheldusjuhtude hulka läänemeresm. keelis, milledele tähelepanu on juhtinud O j a n s u u uurimus-kogus Suomen kielen tutkimuksen työmaalta, lk. 56: e. *täht-tähn* 'Fleck', sm. *tähne*, eL *paht* gen. *paha* 'Stall' (*tseapaht*, *hanipaht*; teine tähendusharu *hiirepaht* 'hiirepesa') - sm. *pahna* (muidugi siia kuulub ka e. *pahn* g. *pahna* [SW] Kurzstroh, zertretenes, verwühltes Stroh, Streu, Lager-stelle' Wied-il ja liivi *pā'ts* - *pā'dāz* 'sikapahna, [esim. viholaiosten] pesä', nagu on viidanud juba Setälä ÄH 347), vähe kaugemad paralleelid *tōusta* - sm. *nousta*, *tukkuda* - sm. *nukkua*, varase algsm. inessiivi lõpp *-sna* resp. *-snā* - tšeremissi *-što*, *-šte* jm. (vt. ka ÄH 410, Szinyei' Sprw.² 67). — Märgitagu ka, et *st* - *sn* vaheldust leidub käsitletava sõna teist teed käinud semasioloogilises teisendis¹ eestigi murrete alal, nimelt *last* gen. *lasta* (O) 'Verbindungsholz zwischen Vorder- und Hinter-axe' = *laste* - *lasn* gen. *lasna* - *laist* = *keelikas* 'die Stange oder das Brett, welches mit zwei Pflöcken (*hargi-pulk* und *rišt-pulk*) befestigt die beiden Achsen des Bauerwagens verbindet'.

Mõlemad eesti semasioloogilised variandid, niihästi '(puu)labidas' (tuntud ka läänesoomes) kui 'keelikas, vankri vahepuu või -laud' viivad sõna *lasn* - *last*, *-a* otsesse sugu-lusühendusse sõnaga *laast*, *-u* 'Span' - eL *last*, *-u* (liivi *lāškāz*, sm. *lastu*, karj. *laštu* j. m.). Täendusniihkumine 'laastult' > 'laastjale labidale' ja 'laastjale keelikale, l. vahepuule' on kerge mõista. *a* - *u* vaheldumise puhul tüve-lõpus võrreldagu sm. *harja* - *harju*, *karja* - *karju* (kult), vt. ka allakirjutanu „*oj*-, *ej*-deminutiive“, lk. 210—15.

J. Mg.

¹ Vrd. ka LVK I, lk. XI mainitud kujusid *lasn* - *laist* - *laste*, ka sm. (Lönnroti) *laista* 'flisa, splittra'.

Selgitusi „oi-, ei-deminutiivide“ puhul.

Allakirjutanu teaduslik katsetis „oi-, ei-deminutiivid lää-nemeresooma keelis“ on saanud rõõmustavalt suure tähelepanu osaliseks: sellele on pühendatud l. a. „Eesti Keeles“ nr. nr. 3—4 tervelt 20-leheküljene (lkk. 35—55) artikkel prof. A. Saareste' sulest. Sellise tubli tuulutlemise eest tänulikuna kasutan siiski alljärgnevas võõrastelahke „Eesti Keele“ ridu mõninga asjaolu väitlevaks esiletoomiseks, kus innukas arvustamine iva ja aganad segi näikse paisanuvat. Asun arvustaja väiteid vaatlema arvustuskirjutise enda järjekorras.

Teose kompositsiooniga ei ole arvustaja rahul, tahaks näha „mingit sissejuhatust“ või „erilist alguspeätükki“. Viimase puudumisest hoolimata ei tohiks siiski mingisugust õigustust olla arvamusel, „nagu oleks nimetatud paragraafi tarvidus autorile selgunud alles töö trükkimise aegu“. Vastava ülevaate annab § 49, ja teosel on eesotsas sisukord, mille muidugi iga lugeja silmab üle kõigepealt ja mille järgi igaüks võib teoses selle koha üles leida ja tarbe korral teda „sissejuhatavalt“ lugeda. Sissejuhatuse ärajätmine on andnud autori teada tublikese ruumisäästu: töö lõpul pidi ta niikuinii paratamata tsiteerima enda arvamuste kõrval oma eelkäijaid ja esile tooma varasemad vaated uuritava suffiksi kohta. Alul samal teemal kõnelda oleks tähendanud asjatut kordamist, see oli autoril selge mitte ainult enne teose trükkimise, vaid ammu enne kirjutamisegi aja algust.

Edasi loetakse sama pügala all „tunduvaks puuduseks“ ka järjekord, milles on töös analüüsitud sugukeelte aines-tik (liivi, eesti, vadja, soome, karjala-aunuse-lüüdi, vepsa) ja soovitatakse vastupidist, mõni rida alamal ollakse juba vähem kategooriline, peetakse enda soovitatud järjekorda ainult „otstarbekohasemaks“, lõpuks, kui on vaetud autori järjestuse paremused, mõõndakse ainult enda ettepaneku kohta, et see „on isegi ehk (harvendus ainult; J. Mg.) parem“. Kui see paremus on nii kaheldav, siis ta pole „isegi ehk“ soovitamisväärne.

Transkriptsiooni suhtes tehtud etteheiteist on valdav enamik vaieldav. Arvustaja sõnadest paistab, nagu tarvitaksin mina Wiedemann'i sõnastiku „iganenud“ diftongikaart järjekindlalt (*luik*), ja ainult „järjekindlusetult siiski ka“ selle kõrval (vt. arvustuse lk. 37) uueaegset kirjaviisi *lōiv, ai* pro *lōiv, ai*. *luik* sõnakuju, mille autor leiab lk. 11, on erandlik trükivealine, võib-olla kogu teose kohta ainuke vastav eksikuju (ja pärit koguni Wiedemann'ist uurimusest võru murde üle, mitte ta sõnaraamatust). Iga teose lugeja peaks küll märkama, et tüüp *lōiv, ai* pole mitte juhuslik järjekindlusetus, vaid kõikjal esinev järjekindel kirjaviis. Soovitakse näha Wiedemann'i *lill* tüübi parandamist *lill*-kujuliseks, sealsamas (lk. 37) vähe alamaal peetakse „hoopis ilmselt“ vigaseks või järjekindlusetuks keelendeid *paŋó, must*. Just „ainestiku transkriptsioonisse kriitilise suhtumise“ pärast, mida prof. Saareste minu juures eitab, olen jätnud need kujud ümber tegemata, sest kuni eesti murretes palatalisatsioonireeglid pole läbi uuritud, on võimalik, et lõunaeesti murde palatalisatsioon geminaades ja konsonantühendeis (paiguti) on erisugune, käsitades just (ka) viimaste järgosa (vrd. liivi keelt). Ja need kolm kjuu on nimelt lõunaeestilised. Wiedemann'i tüüpide *pizo, näl* allesjätmine pro kirjakeelses *viso, näl* on vist küll peamiselt sellepärast etteheidetav, et arvustaja omas töös (LVK I, vt. seal lk. XV) on tarvitanud viimast tsiteerimisviisi. Muidu aga on minu tarvitatud „iganenud viis“ tänini üldisem (näit. Margil Possessiv-suffixe-teoses 1923, Toivonen'il F.-Ugr. Affr. töös 1927 jm.). Transkriptsioonilt vigaseks tunnistatud *Jak* kjuu ei esine minul lk. 6. üldse (selle kõrval küll *jak, Jaak* jm. nähtavasti laitmatud). Transkriptsiooni „veaks“ ja „vääratuseks“ peetakse (EK, lk. 37) kujusid *kirjū kujū, *ujoj* jne. pro *kirju, kujū, *ujoj*. Kahe silma vahele on nõnda siis ilmselt jäänud kahjuks minu lause lk. X: „Valitseva transkriptsioonisüsteemi (täpsest kuni vabamani) piirides on allikate kirjaviis alles jätud, niivõrt kui see tsitaatide mõistmist ei sega (näit. *i ~ i* silbi alul jne.)“. *i* silbi alul, millega mind vääratavat öeldakse, on tänini teatavasti ül-

disem kui *i* ja viimane alles ettepanekuastmes („Virittäjäski“ näiteks tarvitab enamik kirjutajaid *i*-d ja ta on tänini ametlik, vt. FUF I, 43) ning tema eelistamis põhjused pole mitte just rabavalt-kaaluvad.

Võõristav on prof. S. tähendus algsm. *e*-hääliku kohta (lkk. 37—8), et „meile selle vokaali kvaliteet pole täpsamalt teada (*e* kõrgem kui eL-s järgsilpide *e*?)“. *e* ja *e* kvaliteedi vahekord on kindlaks määratud juba Setälä' süsteemis (FUF I, 42) ja just vastupidiselt: *e* taga-, *e* esipoolsem häälik. Ja nii on läänemeresm. keelte alal sellest ka tavaliselt kinni peetud (vt. näit. J. Laurosela uurim. Äännehist. tutkim. Etelä-Pohjanmaan murt. II, 1: soome murdeis praegune häälikseis *kelta* ~ *keltä*, *silta* ~ *siltä*, ent algsoome *e* > *e* [= *e*] sõnas *ehtö*). Eestis vastavalt sellele peaks tähistama vahest põhjaesti *tulë* ~ *vilë* (? *vilë*), lõunaesti *tuřen* (nagu vadjas ongi märkimisviisi *tuřen*, milles *e* küll vist on kaunis ligidane l.-e. taga-e-le). Et siin märkimise alal valitseb kahetsetav järjekindlusetus, sellepärast pole ju veel õigust soovida, et kogu muu läänemeresoome keelte uurimus omaks võtaks lõunaesti murrete praeguse süsteemist kõrvalekalduva tähistamisviisi (*e* = ligikaudu oletatav algsm. taga-e), nagu prof. S. näikse soovivat. — Kohanimede lühendite esinemine vaheldumisi punktiga ja ilma (Räp., Vastl. ~ Vastl, Tarv jne.) pole järjekindlusetu (muidugi mõni võimalik trükiviga välja arvatud) ja juhuslik, vaid siin valitseb arvustajal märkamata jäänud põhimõte: kohanimetused on lühendatud punktiga, lühenduslikud murdekogunimetused aga (ka siis, kui nad koosnevad paljast kohanimelühendisest) alati ilma punktita: näit. Räp. on kohanimelühendis P. Voolaine teateis ja SL-udes, Tarv ja Vastl aga Emak. S-i murdekogude lühendis, kuna taas Vastl. on vastav kohanimi SL-ude või Voolaine Seltini-Aluliina (lühendatult VoolS) teateis või millises tahes murdekogus. — Laidetakse (arv. lk. 38) asjaolu, et „Soome kohanimetid esitatakse kord eestistatult (Lääne-Uusmaa, lk. 115), teisal aga mitte (Lõuna-Põhjamaa, lk. 116)“. Kahjuks pole nii siis arvustaja märganud, et soomlased isegi tarvitavad kuju

Uusmaa tavalisema *Uusimaa* (= Nyland) kõrval (näit. olen märganud alati tarvitavat *uusmaalainen osakunta* = Uusmaa üliõpilaskogu). Selles pole ju midagi soome keele loomule vastuvõtmatut (vrd. *uuskreikka*, *Suursaari* jne.!), ja mina olen eestikeelses tekstis loomulikult tarvitanud eesti keelele lähemat soome nimeteisendit. — Arvustaja kahetseb muidugi ka märkamatajäänud trükivigade „kaunikest arvu“ (lk. 38), selle illustreerimiseks toodud kolmest näitest on aga üks juba õiendatud autori trükivigade loetelus („Ilivet“, vt. minu teose lk. X). Ollakse karm sõnaregistri trükivigadele (EK, lk. 38) ja tehakse sellest järeldus: „Kuna töö trükkimine on kestnud terve aasta, ootaks küll paremat tehnilist viimistlust“. Säärane meeoluloomine pole just armas: on endastmõistetav, et lehekülje andmetega sõnaregistri valmistamisega ja trükkimisega võidi algust teha alles, kui kogu teos oli valmis trükitud ja väitlemisaegki juba enam-vähem kindel. Muidugi oli siin siis rutt ja autor ei saanud mahti kogu oma registrivalmistaja tööd (kes teose saatesõnaski mainitud) läbi kontrollida. Sõnaregistris jällegi puuduvad „isegi mitmed tüüpsõnad“, ent viiest esitatud puudumisnäitest pole ükski autori registrikoostamis-põhimõtete (vt. teose lk. 260) järgi „tüüpsõna“: *apro*_l taolisi oletatud (algsoome) vorme pole ainsatki võetud registrisse (minul pealegi *apro*_l, vt. lk. 132), küll aga võib seal leida selle sõna kohta teateid *A(a)pro*, *Aapro* all; sõnad *kaks* ja *kui-gas* ning muud nende taolised nn. põhitüvesõnad puuduvad järjekindlalt registrist, neid tuleb otsida neist tuletunud *oi*-sõnade (vt. *kui*_k, *kui*_{gü}, *kuikko*, *kuiko*, *guikku* ja *kaks*_o, *-u*) kui „*oi*- resp. *e*_l-uurimusele oluliste“ (vt. teose lk. 260) alt; sõna *lähud*, kreevinite keele pl. nominatiivikuju, kui ortograafialt ebausutavat (*Wiedemann* on juba tema tõlgitsenud = *lehot*, vt. arvustatava töö lk. 50) otsitagu *lehto* alt; *tiivas* on täiesti juhuslik teatud etümoloogilise arutluse tugisõna.

Arvustaja pole sugugi rahul eesti murdematerjali ulatusega: seda olevat „kasinalt“ teiste sugukeeltega võrreldes. Prof. S. teada on autoril käsikirjalisi ja trükitud eesti

andmestikke $13 + 5 = 18$, autori enda arvestamise järgi üle kahekümne — loodetavasti mõni teine arvustaja jääb „sellegagi“ rahule. Arvusteldav teos pole ju miski eesti murreteuurimus, vaid kõiki läänemeresoome keeli käsitlev töö. Emak. Seltsi 1925. ja 1926. a. ja veel hilisemad murdekogudki pole mulle tundmatud, olen neist tsiteerinud Valjala kogu (lühend. Valj, milline lühendis kahjuks välja on jäänud vastavast registrist, nagu väitlemise eel öiendasin). Prof. S. sooviks näha tarvitavat eriti lisaks Iisaku, Kolga-Jaani ja Põlva kogusid. Olen ka nende, eriti Iis. materjaliga tutvunud ja neid tsiteerimast loobunud teadlikult: mul oli juba piisavalt teateid Iis. lähemast naabrusest Tormast ja Vaivarast, Kolga-Jaanist ja Põlvast taas on pärit niikuinii juba „Vana Kandle“ usaldatavad murdelaulud, Põlvast lisaks veel ka Wiedemann'i (vananenud) Versuch ueb. d. werroehstn. Dialekt teose teated. Soovitatavat Emak. Seltsi „Lisasõnastikku“ ei kõlba tsiteerimiseks tarvitada temas leiduvate masinrükivigade tõttu (*velar pro veiar, vaenukõis pro vainukõis* jne.) ja ka sellepärast, et seal on murdeline häälikseis sageli kohandatud kirjakeelele (Vaiv. *mõmu* pro *mõmõ*, *kelu* pro *kelõ*, Põlva *karbu* pro *karbõ* jm.). Pääleegi moodustavad „Lisasõnastiku“ vahest umbes 80% minu poolt juba originaalide järele tsiteeritud Kuusalu ja Vaiv. murdesõnad ning „Eesti Keele“ ja LVK I kaudu mulle trükitultki kättesaadavad ainesed. Avalikkusele teadmatute võimalikkude eramurdekogude kasutamata jätmist ei saa ma endale süüks lugeda. On vahest liigne nõuda 500-leheküljese „Eesti Rahvalaulud I“ kasutamist lingvistilikul otstarbel: see sisaldab ju ainult 12 laulu, sellega siis õige piiratud leksikaalse vara, mis pealegi varasemaist temasse võetud trükikogudest (Neus'i, Veske' jt. omadest) oma peaosalt on isegi tsiteeritud minu töös.

Arvustaja peab oma etteheidet autorile eesti ainekiku „kasinuse“ suhtes väga kaalukaks, nii et seda veel lõppkokkuvõtteski kordab (lk. 55: „rikkalik ainekik [sugukeeltest] peale eesti“). Et see aga tegelikult on põhjendamatu, selgub (arv. lkk. 40—42) neist näiteist, mis „ainestiku puu-

dulikkuse tõenduseks“ esitatakse. Nad on täiesti juhuslikud, nende hulgas pole ühtki keeleajalooliselt tähelepandavat lisandit *oi*-sõnule. Vaadelgem neid.

-kku-, *-kko*-, *-ttu*-, *-tte*- jne. -lõpuliste eesti kohanimede tuletusosa seletamine pole sugugi „loomulikult“ minu teosest otsida, loetagu ainult minu ainepiirangut lk. 202: „... tulevad *-nto*-, *-ηko* j. m. vastavad suffiksids jätta oma vokaal-aineldasa käsitletavaks *-nt*-, *-ηk*- j. m. vastavate suffiksiste spetsiaalesituses, samuti nagu äsjased kindlamad sekundaar-*oi*-lised *-kko*_i, *-kke*_i, *-mo*_i, *-me*_i jäävad spetsiaalselt käsitella *-kk*- ja *-m*-liste suffiksiste eriesituses“, vrd. ka eelmised lkk. 200—1. Sellepärast pole isegi vastavad sekundaartuletuslikud üldnimed leidnud teoses käsitelu, saadik siis veel kohanimed. Nõue viimaseid arvestada on üldse nõudjalegi vist aimaamatult kaugeleulatav: minu uurimus peaks ju muidugi käsitama mitte ainult eestlaste, vaid kõigi läänemeresoome hõimude praeguste ja ajalooliste asukohtade kohanimestiku, ja niisugusel korral tuleks kõne alla umbes 1/6 Euroopast vahest (peale muu märgatav osa Lätimaast ja Põhja- ning Loode-Venemaast). Olen teinud, mis minult nõuda võiakse, arvestades kirjanduses käsitletud *oi*-, *ei*-kohanimede juhud (O j a n s u u' teose järgi Suomalaista paikkannimitutkimusta; prof. S. poolt soovitatavast nimehulgast on seal kõne all olnud m. s. *Leminge*, mis — ka minu laidetud sõnaregistri järgi — leidubki minu teoses lk. 232). *-ku*-nimedest aga on osa kindlasti algselt *-kko*-, mitte *-kko*_i-tuletuselisi, näit. S. esitatud *Pärniku* — vrd. *kuusik*, *lepik* jm. kollektiivsõnu.

Arvustuse lk. 41 esitatakse „lisaks tähtsamatena“ rida deminutiivnimesid, mis aga minu ainestiku puudulikkust kuidagi ei tõesta, sest olen tähendanud oma töö lk. 46, et „pea iga isikunm. saab endale mingi kõnesoleva-tüübilise vaste“ ja olen esitanud sealsamas „E. murrete deminutiivnimeküllast . . . lõpuks veel kinnitavaid lisanäiteid“. Selle nimekülla tühjendavale esitamisele nii siis minu loetelu ei pretendeeri, igaüks võib sellele esitada enesele kõige paremini tuntuist nimelisandeid ja võib olla arvamusel, et temale tuttavad nimekujud on need „tähtsamad“ ja nende puudumine teosele suureks miinuseks. Samuti on põhimõtteliselt

lugu „Autorile . . . tähele panemata jäänud“ „üldtuttavate lastekeelsete kujudega“ nagu *mušū*, *najsū* jm.: minul on lk. 47 tüüp fikseeritud kogu eesti keelepiirkonda käsitlevana teatava näidete hulgaga, ja peaks küll vist pigemini teose vooruseks loetama, et niisuguseist piiramatult võimalikest, (vt. lk. 48: „sääraste esinemismäär murdeis on piiramatu“) *oi-*, *ei-*tuletuslõpu läänemeresm. seisukohalt jälgimisele väheolulisist sõnadest esineb ainult valimik. Tühjendav esitus sel alal oleks kahtlemata ülejõuline ka arvustajale endale, ja täitsa maitse ja isikliku murdepäritolu küsimus on, millist neist keegi peab „üldtuttavaks“ ja „tähtsamaks“. Kahjuks on sel teel esitatud lisandite hulgast pealegi mitmed¹ ju minu tööski esinenud ja sõnaregistrigi järgi sealt leitavad: *siñmü* — vt. *Sīm*, *Siim(u)*, *Simm* lkk. 46, 229 (registris s. v. *Sīm*, *Simo*), *mats* — vt. *Mats* gen. *Matso*, *Matsu* lkk. 11, 44 (reg. s. v. *Mats*), *iēD* gen. *iēDū*, *ādū* — vt. lk. 46 *ēDū*, *hedū*, *edū* (reg. s. v. *edū*), *iñnū* — vt. *Inn*, *Innu*, *Henn*, *Hinn* lk. 45, 46 (registris s. v. *Inn*; tsiteeritud just S. enda trükisavaldatud andmeid), *iošsò* — vt. *Iošsò* lk. 46 (minul ainult täpsemalt Kettunen'i Kod. 165 järele tsiteeritud), *osu*, *osi* — vt. *os/a*, *-i*, *-u* lk. 232 (reg. s. v. *Oso*), *tüttū* — vt. *tūdū* lk. 47 (ka registris).

Sõna *karè 'sööt'* ja sellega ühenduses oletatav Tallinna muistne nimi **karojnēmi* on nagu mõni muugi *O j a n s u u'* kaheldav oletus käsitelust välja jäetud. Et see pole sündinud autori teadmatusest, võiks arvustaja aimata sellestki asjaolust, et ta „Uusi Suomis“ ilmunud vastava *O j a n s u u'* artikli referaadigi, mille põhjal refereeris mainitud kirjutist ülevaates Jahresb. d. Estn. Philol. u. Gesch. III, sai a. 1925 Helsingist nende ridade kirjutajalt. Samast „Uusi Suomi“ numbrist on kättesaadav arvustaja poolt lisandatav Hist. Aik. 1917 tsitaat *kesoi* sõna kohta ka minule, kuigi ma vastavat selle ajakirja aastakäiku üldse ei tunne. Omalt poolt olen selles suhtes tsiteerinud sama autorit lingvistlikumast allikast „Virittäjäst“ (täsmendatagu: Vir. 1909, lk. 129);

¹ Lisandatud 17 nimenäitest näit. 6 tükki, nii siis enam kui 1/3 koguarvust.

prof. S. märkus „sellest on kirjutatud ka H. Ojansuu“ nõnda siis ei esita kedagi uut selle sõna käsitlejat. — e. *päike* sõna algkuju ei ole mitte **päivõikkäinen*, nagu arvustaja tähendab, vaid kindlasti **päivükkäinen* (resp. **kkeinen*), vrd. vadj. (Jõepära) *päivükkein*, sm. *päivykäinen* (luulekeeles), vrd. ka sm. *nuorukainen*, *lapsukainen* (mitte **nuorokainen*, **lapsokainen*) = *noorukene*, *lapsukene*. — *võsestik*, *võsedik* sõnades (vt. EK, lk. 42) ei seletu e vist küll mitte *ei*-st arvustaja oletusele vastavalt, vaid tüvevokaal *e* üldistumisega juhtudest nagu *õlestik*, *mäg|estik*, *pim|edik*, *kur|edik* jm. (siin nii siis vahest üks nn. suffiksi laienemisjuhtum). *sõu* < **soʒoi* oletus eestis (pro **sopoi*) on vastolus autori seisukohaga arvustatava töö lk. 35 ja sellepärast nõuaks põhjendust, kuna see seisukoht pole arvustises ümber lükatud. — *päru* ja *pero* on teretunud lisandid, märgitagu vaid, et sama tüve järeltulijaid eestis *perü*, *põru* on käsitletud ka arvustusalususes teoses lk. 26 j. m. (vt. reg.). — Rahvaluule *oikuða* (partit.), *oigukene* (= peenikene) pole arvustaja väitest hoolimata *oi*-sõna ega võrreldav sm. sõnaga *heikko*, vaid kuulub ühte sm. sõnaga *hoikka* 'peen', vrd. ka Emak. Seltsi „Lisasõnastiku“ *oika* 'õhuke' (Vaivarast).

Prof. S. esitatud kirjanduslisandisist üks (Hist. Aik. tsitaat) on ju mainitud ülemal, teine käsitleb imperatiivtunnuse *ka*-~*ko*-(<? *ka*-*i*) vokaalivahelduse seletamiskatseid deminutiivse *i*-suffiksi abil. Autor on selle küsimuse käsitlelust loobunud usaldamatusest kõnealuse hüpoteesi vastu ja, nagu avalikul väitlemiselgi tähendas, selle küsimuse kõige viimase käsitleja *Rapola*' seisukohta (vt. *Rapola*' teost *i*-lõpuliste diftg. üle lk. 63) omaks võttes. Asja pikem käsitletu pole igatahes nominaaltuletuse uurimuse asi, ja minu töö lähtub pealegi algsm. *-oi*- (~> *-ei*-) tuletuslõpust, mitte *i*-st, kuid kõnesoleva teose mainimine teoses poleks tõesti paha olnud. Tähendatagu ainult, et *Szinnyei* ei käsitle seda asja mitte ainult oma *Sprw.* esimeses trükis, mida mainib arvustaja, vaid ka teises (lk. 126). S. poolt (arv. lk. 42) *Setälä*' järgi tsiteeritav *oi*-sõna *Maiju* kuulub allakirjutanu arvates eriliste *u*-sõnade liiki (vt. teost lk. 212).

Edasi peab arvustaja (EK VII, lk. 43) võrristavaks, et autor mitu korda nn. deskriptiivsõnade puhul eriliselt rõhutab nende algsoomelisust ja põlvvanadust, mis olevat endastmõistetav ja kõikide poolt tunnustatud. Autor on pidanud seda siiski enesele möödapääsematuks, kuna ta ikkagi oma teada esmakordselt meie sugukeelte alal on söandanud võtta vastava (häälikuloolises ja etümoloogilises kirjanduses kõigest põhimõttelisest tunnustusest hoolimata tegelikult tavaliselt vaeslapse ossa jäetava) sõnaliigi pikema päris spetsiaalse, muude sõnadega samaväärse käsitelu alla, pühendades sellele töös omaette peatükigi (§ 48). Sellega autor pole vist küll katsunud „asjata murda lahtisi uksi“ (prof. S. arvamine), vaid on häda sunnil katset teinud paremini lahti käima lõngutada raskelt-käivaid uksi.

Arvustaja pole (sama lk.) nõus autoriga selles, et põhja- ja lõuna-eesi murded põlvnevad ühisest ühisest algkeelest, kuid see on senine ametlik üldarvamine (maksab veel isegi 1929. a. ilmunud Kettunen'i töös Eestin kielen äännehist.) ja jääb selleks, kuni lubatud sünteesi andev Leksik. vahek. II prof. S. sulest või mõni muu vastav uurimus faktidega tõeks näitab vastupidise — nimelt et juba algsoomes need kaks eesti peamurret on olnud teineteisest lahus. See huvitav uus ülesvõetud küsimus pole ju võimatu, kuid ei ole kuidagi tõestatud arvustaja poolt esiletoodud vähete andmetega (vt. EK lk. 43—4), nii et pole tarvis arvustatavat autorit üldtunnustatud seisukoha esitamisel pidada „eksitatuks“. Samal oma lõplikku põhjendust ootama jääval teorial põhjenedes on asjata kategooriline arvust. (lk. 46) lausung, et „ei paista vähematki tugikohta *ämu-ämm(u)* 'heinakuhi' omaaegse üldeestilisuse oletusel“.

Ütlen (vt. arv. lk. 44) *õde* sõna puhul, et „ootuspärane pole ka“ selle kadumaminek kõigis läänemeresm. keelis, kui see oleks sm.-ugriaegne kultuursõna. Prof. S. on minuga ühel arvamisel, kui ta — ainult teisiti formuleerides — väidab, et „põhimõttelt pole sugugi võimatu, et tähtsat kultuurmõistet tähendav muistne sõna on püsima jäänud ainult ühes või vähestes sugukeeltes“. Muidugi

üks asi, sellest hoolimata, et ta pole ootuspärane, pole ju sugugi võimatu. Arvustaja pole oma põhimõttelise teemast kõrvale põikava arutlusega siin arvustatavat kuidagi riivanud.

Arvustuse lkk. 44—49 puudutatud minu etümoloogiseerimiskatsete arutamise puhul torkab silma eriline arvustaja kalduvus väga karmilt ja kategooriliselt ja pikalt sõna võtta mitme etümoloogilise rinnastuse kohta (*tibu* 'Ferding', *hõde*, Kihnu *käk-kuļ*, *lõmme leht*), mida mina isegi olen küsimärgi või koguni mitme küsimärgi all võimalikuks pidanud ja milledest mõnega olen ka ise nõnda siis nagu teatud viisil polemiseerivas vahekorras. Niisugusel talitusviisil nagu oleks maaslamaja (õigemini autori poolt juba ette valmis mahapaisatu) löömise maik juures. — *Tibu* sõna puhul sealsamas tähendatakse täienduseks, see olevat „rahanimetusena esinenud eesti kirjakeeles ka laiemalt“ ja alamärkuses viidatakse vastavad kohad: *Masingu* „Nädalaleht“, *Arveliuse* „Jutu ja õp. rm.“ ja *Veske* rahvalaulukogu — tõesti väga laialt! — Edasi (arv. lk. 45) on paar retoorilist küsimust, üks neist minule salgamatult ühtekuuluvatena tunduvate *uṛ*-*uṛ* 'kult' sõnade kõrvutamise puhul, kuna teisega päritakse teateid „varakult eL-st eP alale igale poole rännanud“ keelendeist, nagu minu (küsivalt tehtud) oletuse järgi seda võiks olla eP (*h*)*õde*. Viimase vastuseks loetagu arvustaja LVKI lk. 127: „Pm lõunapool Pärnut ja Torit näikse olevat igatahes küll eP murde uudismaa... Saarte, eriti Srm, laiemalt aga ka Lm murdeil on peale kõnealuse juhtumuse teatavasti õige tuntav arv ühiseid jooni eL murretega...“ Idapoolses Eestis esineva *õde* sõna kohta edasi tähendatakse, et see „on siin uuem, läänepoolt tulnud“. Järelikult: lääne-eestis on rohkesti lõuna-eesti murdejooni ja sõnavara (on teatavasti tavalisest arvatud, et see seletub varaste kolonisatsioonidega eL murdealadelt Lääne-Eestisse), nende hulka võiks kuuluda ka (*h*)*õde*, mis sealt siis edasi on tunginud ka eP idaossa. — Soovitud paralleelid eP *-ts->-t->-d-* muutuse oletusele leiduvad arvustatava teose lk. 21 (näit. *pudu* eP - eL *puḍzu* O j a n s u u' järele, kelle oletatud ongi

see kaheldav häälikumuutus). Prof. S. peab *sõsar* ja *sõts* sõnad kindlasti teineteisest lahus ja viitab selles Paasonen'ile ning Toivonen'i F-Ugr. Affr. teosele, tähendamata jättes, et viimane uurija oma töö lk. 227 siiski *sõts* sõna teisendiks peetud eP *sõze*, vadja *şeş* sõnakujusid seletab ühenduses *sõzar* sõnaga, nimelt nii, et viimane on rahvaetümoloogiliselt mõjutanud eelmiste häälikulist külge. Viimaks mainitud silmapaistev uurimus trükiti kahjuks üheaegselt (ilmus 1927. a. lõpul) allakirjutanu tööga, nii et loomulikult selle tulemusi minu teoses pole võidud kasutada, kuigi mitme minul esineva sõna etümoloogiline valgustus, m. s. just kõnesoleva *sõze* - *sõts* omagi, oleks saanud sealt tähtsaid lisandusi.

— Arvustaja vastuväitest (EK VII, lk. 46) „-s pole sugugi iseloomulik läänepoolseile murdeile“, jään siiski endisele veendumusele, et kahesilbiseis (niisuguseis nagu minul kõnes olnud *tiivoas*, *kuigàs*) tüvedes ta ikkagi on „analoogiselt õige tavaline“, täheldatagu näit. Jämaja *ätsès*, *tuhlis*, *ehmès*, *tivàs*, *korgès* 'konts' (vrd. sm. *koroko*), *käris*: gen. *kärdi* 'kaart', *pähès*: gen. *pähke*, *tajmès*, *járàs* 'kohitsemata isalammis', Rõigi *tollàs* gen. *tõlla* 'tõld', vt. eriti arvustaja teose LVK I kaarte nagu näit. lk. 56 *járàs*, 65 *särmas* (< 3-silbiline **saßarm-*), 87 *kärnas*, (Harju ranniku) (*k*)*rongas*, 243 *vänàs*, *voanàs* (< *väkana*) — as-lõpulised sealgi lääneeestilised, LVK I 72 *tõtkès* gen. *tõlke* (Saartel) j. m. Risti murdesõnastik AES-is sisaldab m. s. rohkesti vastavaid näiteid. Prof. S. esitatud vastunäited taas on kõik erandita -*ngas*-, -*kkas*- tuletuslikud.

Uskumatult on põhjendatud lausung lk. 46 „Hoopis võimatuks peaksin ka *ämu*-sõna oletust eestis slaavi tõlkelaeuiks“ ja nimelt sellega, et „See sõna on vene keelest praegugi meile tundmatu, saadik siis varem il aegadel, mil suhted venega olid veelgi lõdvemad“. See väide eitab niisuguseidki vanemaid slaavi laene nagu *hurt* ja *tubli* (vrd. muinasvene хуртъ, дубль), millede slaavi originaal meile praegu samuti võõras, kuid millede laenupärasus siiski on vaidlematu. Mis jällegi puutub slaavi tõlkelaeuude tunnustusse, siis on selle põhimõtteliselt andnud juba Mikkola

BWS-teoses lk. 32—34. Minu sõnarinnastus eL *kõrzo* 'kleines Herbstlamm' ~ soome *kersoj*, *kersa* 'väljastpoolt abielu laps' pole vist küll võimatuks osutatud arvustaja väitega (EK, lk. 47), et „sagedasti näikse neidude lapsed olevat isegi tervemad ja ilusamad (scil. kui abielulapsed; Mg.)“. Sealseist arvustaja seisukoha toeks esitatud sõnast on *mullikkas* pealegi ekslikult seletatud: sel pole midagi tegu *mullu* sõnaga (viimast peetakse *muu* tüvega kokkukuuluvaks ja olemuselt identseks sm. *muulloin* sõnaga; selle kohta vt. Genetz'i Partikkelimuodot lk. 143), kuna ta esineb ka väljaspool eesti keele piire (allakirjutanule tuttav näit. sm. keele alalt *mullik*, *mullikka* Mynämäelt, Jalasjärvelt, Nummijärvelt, Kuhmoiste-Jämsä murd., Vehkalahelt, Kangasniemelt ja Ilomantsist noore looma nimetusena) ja on ilmne deminutiivtuletis, vrd. sm. *mulli* = *mullikka*, *-ukka* 'bos juvenus, junges Rindvieh' (Renvall). — Edasi (arv. lk. 47) arvustaja ei usu, et *oni* (= onu) kuuluks „meelituslikkude ja lastekeelsete sõnade hulka“, ometi on meil iga lapse esimesi mõisteid „*küla(onu)*“, „*(küla)ongu*“, Soomes (*kylän*)*setä*, kui kõigi meespoolsete võõraste üldine nimetus. Kui *oni* ja *kägi*¹ praeguses keeles „tähenduselt pole sugugi oluliselt lastekeelsed“, siis ei eita see nende tekkmisaegset lastekeelsust, sest aegade jooksul „sõnade tundeväärtus teisendub väga suuresti“ (vt. arvustatava teose lk. 235), ja nende kahe ning kolme veel kahtlasema toetaja (*roni*, vana kirjakeele robbi [rahanimetus]² ja *Кучи* [= ?*kuki* pro *kuke*]) varal pole alust eesti *ei* [scil. *-ei*, Mg.) > *i* murdehäälikuseaduse oletamiseks. Ekslik on väide, et nii-

¹ Arvustaja esitab sõna *kägi* esinemisest eestis teretulnud ülevaate, mis seda tarvilikum, et selle esinemisala lääne-eestis piirdub juhuslikult just nende kihelkondadega, milledest minul ainekuloetelugi järele puuduvad üldse teated. Minule tuntud Kuusalu *kägi* ja *Helle* fäggi nimetamist „alles hiljem, teose lõpus (lk. 192, ül.)“ ei maksaks nii juhuslikuks pidada, et seda vaid alamärkuses (arv. lk. 47) mainitakse: seal, **kako* sõna lõpliku etümoloogilise käsitelu all, on nende ainuõige koht (siiski sulgudes on Kuus. kuju nimetatud juba lk. 10).

² Kasutan siinkohal juhust juhtimaks täiendavalt tähelepanu asjaolule, et vastav sõna *robe* esineb m. s. ka Rossihniusel (VhGEG XIX, lk. 101): „*Ratte fadda robbe eht leiba...*“

sugust häälikarengut „ka dr. Mägiste ise peab häälikuliselt võimalikuks (lk. 217)“: tsiteeritud leheküljel autor mõõnab kahtlevalt ainult esivokaalseis tüvedes *-oi >> -ü > -i* arengu võimalust. — e. Hiiumaa *ittü* sõna juures (arv. lk. 48) ei tarvitseks tema lühida *i* (oodatavam oleks *ī*) tõttu häälikuliselt kahelda: *i ~ ī* vaheldub ka soomes (*hitto ~ hitto*) ja sellest hoolimata pole vähimatki kahtlust sääl *i-* ja *ī-*liste kujude ühises algupäras (< **hittoī*). Samuti on *eī* < **āiteī* seletuse juures kahtlemine tarbetu: ootaks tõesti pigemini eestis **āiD* või *eīD* kuju, kuid üksikklusconiil *-D-* asemel geminaadi (resp. poolpika klusiili) esinemine seletub loomulikult prof. S. poolt tema arvustuse lk. 41 juba esitatud paralleelidega¹ (*sõppü* < *sopa-oi*, *ošsü ~ osa*, **kāti ~ kätü*).

¹ Küsimuses on siin affektiivne geminatsioon, mille puhul arvust. autor viitab oma vastavat nähet käsitlevale kirjutisele „Eesti Keel“ 1927 lkk. 183 ja 204. Palju pikemalt ja laiemalt aluselt lähtudes (läänemeresoome seisukohalt nimelt) on sama nähet käsitletud nende ridade kirjutaja arvustatava teose lk. 116—122 § 25. Prof. S. kirjutist tundvale lugejale võiks minu teose lk. 19 puhul jääda mulje, nagu oleksin allikat nimetamata tarvitanud mainitud kirjutist, sest seal on esitatud lastekeelse geminatsiooni näiteiks samad eesti sõnad, mis S-lgi EK 1927, lk. 183 on kogu punkt 9. aluseks: *em̄* g. *emmē* 'ema', *oš* g. *oš'si* 'liha', *mun'* g. *mun'ni* 'penis' (peale selle veel ka *tīp-tīp-tīp-tivü*, *kätü* 'käekene', mis esinevad mujal minu teoses; muid paikapidavaid näiteid on ainult üks: Käi Phl *māk* g. *mākki* 'liivane mäenukk lagedal, suurem kui *krü)oäs' - määi*, kuna küsimärgiline *kāk* g. *kāki* 'Kloss, Ballen, Blutkloss' rinnastamine *W i e d e m a n n'i* sõnaga *kāgu* 'Haufen' semasioloogilisel põhjusil peaks ära jääma). Sõnade *mun'* - *muna* häälikuline ühtekuuluvus on pealegi minu poolt konstateeritud juba EK 1924, lk. 7, millise arvustajale ligidalseisva ajakirja mõtteavaldused tohiks olla hästi tuttavad temale. Minu teose esimesed 6 trükipoognat, siis ka kõnesolev lk. 19, olid trükitud juba augustis 1927 (mil nad sai ka arvustaja kui loodetav amelik oponent), nõnda et mul muidugi võimalust pole olnud prof. S. teateid EK 1927, lk. 183 andmeid kasutada. Tundub imelik, et minu üksikasjalisemat geminatsioonikäsitelu mainitakse ainult ühe lausega 1928. a. veebruaris ilmunud prof. S. eelmise EK numbril kirjutise „Lisandeis“, kuna kirjutis isegi ilmus alles 1927. a. detsembris ja oleks võinud nii siis juba minu käsitelu olemasolu ära tähendada. — Prof. S., lugedes EK toimetajana eelnevaid ridu, tähendab, et ta polnud enne 1927. a. detsembri teist poolt muude tõttu mahti saanud tutvuda minu teose trükitud brošeerimata poognatega. Nii õngi siis olukorra põhjused selged.

Peipsi < ?**peip[p]e̯is-* niikuinii autorilgi juba küsimärgilist oletust poleks tarvis enam uuesti esitada rinnastuste all, milledes arvustajale „teatavaid häälikulisi kahtlusi tundub“ : võimatuks ei tee need autorigi meeles mõlkunud kahtlused teda siiski (oodatavam oleks muidugi **Pöip-*, kuid vrd. muidugi eesti murretes *ei - õi* vaheldust nagu sõnus *leigata - lõigata, teine - tõine* < **to̯iņen*). — VepsL *piñ, piñikāne* sõnus *i* (oodatava *e* asem.) seletamine 2. silbi *i* mõjuga pole kuigi usutav: *piñ* sõnas on ju kõik ainsuse käänded peale nominatiivi *e*-tüvelised (*piñ* < *pēni*, ent *pēnen* gen., *pēnestä* elat. jne.), samuti on 1. silbis *i* hoolimata 2. silbi *e*-lisusest edasituletistes nagu *piñeta, piñestada*, sellevastu aga *pe̯l* < *pēli*, *ke̯l* < *kēli*, *kelikore̯nd* 'keelepeksja' < *kēlin-* jne. (mitte **pil*, **kil*, **kilikore̯nd*; nõnda siis vepsL-s pole siin assimilatsiooni seaduspärasust nagu prof. S. esitatud eesti murdekujudes *mltiitama* = meelitama jm.)

Eelmised märkused on arvustaja meelest kõik õige olulised, sest arv. lk. 48 siis ta esitab „lõpuks rea vähemaid (harvend. minu; Mg.) täiendusi ja õiendusi“. Vaadeldes neidki. *Travu* < *tarvu* oletatud metatees on „ebatavaline“ eestis arvustaja lisanäiteist (*brelok* > *pārlo-k̄* jm.) hoolimata: vaevalt keegi julgeb väita, et niisugune metatees oleks eestis *tavaline* (vrd. *traavi* [jooksma], *kraami*, *praadima*, *preili* jne. — mitte **ta(a)rovi*, **ka(a)rmi*, **paardima*, **peirli*, nagu ootaksime, kui ta oleks „tavaline“, s. o. järjekindlalt, häälikuseadusena esinev). *kõr̄stus* kuju sõnast *kristus* võib pealegi tekkinud olla ju alasaksas, kus (üliõp. M. Tooms'i andmeil) leidub kuju *kerstus*, ja on vahest siis metateetsena ju laenatud. — Et „puhtkvantitiivne vältevaheldus puudub mitte terves Kuusalus“, selles on arvustajal (arv. lk. 49) õigus, samuti nagu autoril peaks õigus olema Kuus lühendise all (millega mõeldakse, vrd. ülemal, Akad. Emak. Seltsi murdekogu, mitte kihelkonda tervikuna) kõnelda vältevaheldusetusest, kuna minu tsiteeritud andmed on ilmselt vältevaheldusetult murdelt. — Võnnu kohanime *Melliste* hääldatakse ikkagi, nagu on selgunud uute järelepäringute peale, kohapeal -ll-lisena (prof. S. konstateeritud *meliste* võib vahest ju ka

esineda kohati), nii et ikkagi temaga „kõlbab“ ühendada sm. *mello* 'kõhukas (inimene)' ja eesti mehenimi *Mall*. — Rõõmustav on kuulda, et minu arvamist sm. *saukko* sõna algupära kohta (<? **saβukkoī*) jagab ka mu lugupeetud õpetaja prof. Kettunen (arvustaja märkus arv. lk. 49, et seda on varemalt suusõnaliselt võimalikuks pidanud juba Kettunen), mis on sellele oletusele suureks kinnituseks. Paratamatu kahju, et ma seda suulist mõtteavaldust nagu paljusid muidki minu arvamuste ja oletuste võimalikke suusõnalisi, minule kuulmatuid eelkäijaid loomulikult pole saanud mainida.

Kahju, et prof. S. arvustuses puudutatud igasugu väga erinevailt keele-uurimuse aladelt pärit küsimuste puhul sõna võttes tuleb teotseda eelmiste taoliste, uurimusele üldiselt ebaoluliste igavate pisisajakeste kallal. Arusaadav, et kohusetundlikuna oponendina arvustaja niisuguseilegi asjaoludele väitlemise korral pidas tarviliseks tähelepanu juhtida, kuid on küsitav, kas on mõtet neile kõigile trükivalgust näidata. Arvustuslausung venib nii oma tõelise sisuga võrreldes ebaoproportsionaalselt pikaks ja nagu oma palja välise ulatusega mõjuda tahtvaks. Viimase mulje tekkimisele aitab omalt poolt kaasa ka see sisuliselt sageli põhjendamatu tooni kategoorilisus ja veenvus, mida kogu arvustuse kestel kohtame.

Lõppeks — aga ühtlasi ka kõige tõsisemas ja etteheitvamas toonis — puudutab prof. S. (arv. lk. 49—55) minu töö „keele ja stiili“ külge: „Kahetsetavalt näikse nimelt sõnastuslik külge autoril olevat kõige nõrgem. Teose stiil liiga sagedasti eksib teadusliku uurimuse väljendusvormilt nõutava selguse, täpsuse ja kauni ning väarika lihtsuse vastu“ (arv. lk. 50). Allakirjutanu ei mõtlegi pretenteerida stiilimeistri nimele ega usu, et prof. S-ki seda sõandaks üldsusele teatavate tema seniste võrdlemisi vähearvuliste ja kaugeltki mitte laitmatute¹ stiilinäidete põhjal. Kõigest stiili puhul öeldust selgub, et minu stiil arvustajale põrmugi

¹ Vt. „Looming“ 1929 nr. 3 minu märkusi prof. Saareste' tehtud Voltaire'i *Candide*'i tõlke keele puhul. Peale nende ridade kirjutamist 1928. a. sügisküljel on S-1 ilmunud ta trükilehekülgede hulka tunduvalt tõstev Salambo tõlge.

ei meeldi, tema keeletundele on otse vastuvõtmatu, põimitagu ainult temalt minu stiili käsitluse puhul tarvitatud sõnavara: „stiil liiga sagedasti eksib...“ „asjata keerukalt“, „üleliia pikaks“, „tihtipeale konarlikuks“, „kuhjatakse liialt rohkesti“, „lohisev“, „äärmuseni professorlik“, „selle raskepärasusele ja väsitavale rütmile on võrdset täbar leida...“, „stiili võigastav“, „lausete selgust hämar-dav“, „otse fanaatiliselt talitamine retsepti järgi...“, „sisuliselt äpardunud“, „kakofoonsete vormide eelistamine“, „tarbeta järjekindel...“, „seda ei peaks lause selguse kulul liialdatama“, „selgusetu ja soovimatu“, „sõnastuse selgusetus“, „vigased või võõrapärased“, „Ilmne objekti-viga“, „asjata tarvitatud“ jm. nende vähemad vennad. Maitse ja tunnete vastu pole mõtet polemiseerida. „Joh. Aavikult võiksime õppida mõndagi“, selle väitega vaid on allakirjutanu päri: tõesti meie keel oleks ideaalses korras, kui A. soovitatavaile uuendusile mitte nii kangesti vastu ei seistaks. Aaviku stiil on ka hea, see on oma kergusega palju korda saatnud keeleuuenduse propageerimisel, kuid vaevalt meie keeleteadus tarvitseb propagandastiili. Kui juba liht-sat vähenõudlikku teadusele vastuvõetavat stiili soovitada, siis jääksin ootama, et keegi tuleks soovitaks prof. Margi (tõsi küll, eestikeelseis kirjutis-is kahjuks seni õige vähe esine-nud, vt. näit. EKirj.) üksikasjuni kaalutud väljendust, ja samuti on soovitav publikule see külmaverelisuus ja sallivus, millega mainitud uurija võttis vastu minu kõnesoleva väitekirja esimese oponendina selle stiili isikupärasused, hoolimata enda stiilitaju diameetraalsest erinevusest.

Puudutatagu ainult stiilietteheiteis paari punkti. Stiili „võigastab“ arvustaja arvates ms. essiivi kongruerimine juhul nagu *orgaanilisena elemendina* (soovitatakse: *orga-nilise elemendina*), mida soovitavaks peavad paljud meie parimad stilistid (muidugi kui kirjastuste korrektorid neid ei sega) ja *(näikse) mõelnuvat* tüüp pro *mõelnud* lause-lühendusis, mida näit. isiklikult pooldab kiidetava gram-matika autor M u u k k i. „Kakofoonse“ sõnakuju *uurimis-tegagi* asemel soovitatakse *ka uurimistega*, mis lauses kuul-dub „*gaurimistega*“ — kompleks, mis algab ja lõpeb

sama silbiga ja nii siis vist selle oma sümmeetriaga peaks olema „eufooniline“! Eriti pikalt on käsitletud *on*-sõna ellipsit arvustatavas teoses. Seda „tõsi küll“ mõnikord lubatakse eesti kirjakeeles ja sallitakse rahvakeeles, ent „teaduslik stiil pretsisiooninõuete tõttu“ seadvat „meile kitsamad piirid“. Tuuakse kõnealuselt paar-kolm vastava ellipsiga lauset näiteks ja taunitakse nad, ilma et võimalduks näidata nende teaduslikule stiilile vastamatut eba- pretsioossust. Niisuguses kiretus kirjeldamises, nagu mingi keeleajaloolise arengu jälgimine, on 3. isiku *on*-sõna nii tüütavalt sage, et algelisimagi stiili nõudeisse peaks kuuluma taoti ära kasutada selle ellipsivõimalust, nagu seda olen teadlikult katsunud ka süüdistusaluseis lauseis. Minu töö lk. 25 tsiteeritud ellipsikohad on tõsiselt *on*-rägastikus: „on peetud“, „on ilmsesti“, „on esitand“, „on fikseerind“, „—liitund“, „—tuletund“, „on kinnistand“, „on põhjendand“; lk. 227 samuti: „on tulnud“, „on peetud“, „—nähitud“, „on ... kasutatud“, „Muidu—vabam“. Kas siis tõesti ühe lause filoloogilise analüüsi mugavusele peaks ohverdatama stiiliterviku vabad käed *on*-sõna kordumisbatsilli vastu? Lk. 233 minul esinev pealegi on sulgudesse pandud parenteeslause (arvustaja tsiteerib teda küll ilma sulgudeta) ja niisugusena vist küll seda enam õigustatult *on*-elliptiline: „(sääl nende asemele astund arvatavasti läti-pärane *a*-line tüüp)“. „läheb tagasi“ taunitakse kui saksa-pärasus (muidugi tõlgitud saksa väljendist „geht zurück“) ja soovitatakse „eestilisemana“ „põlvneb“. „Tagasi minna“ = zurückgehen on meie väheses eestikeelses teaduslikus kirjanduses siiski enne mind küllalt esinenud termsõna, mitte parem ega halvem kui igasugune rahvusvaheliselt rändav sõnavarastik ja kõnekäänustik, millist kurjavaimu kuskilt keelest lõplikult välja ei aja ka kõige intensiivsem purism. Siis peaksime vist ka *emakeele* asemele (Muttersprache!) mingi uue sõna avastama! Mult esitatakse ka üks russitsismi-näide, kuid arvustaja ei pane endale pahaks (ja mina temale ka mitte) „lahtiste uste lahtimurdmisest“ kõnelemist (mis meile vist küll on tuntud vene „ломаться в открытая двери“ kaudu). Ja asemele soovitatud „põlvneda“

(mida muide minagi alternatiivselt hea meelega tarvitam) pole vist küll mitte moodustunud meie rahvakeelepildist (Wiedemann'il vähemalt see verb puudub), vaid selle moodustamisel on olnud ka ilmne „võõras“ eeskujud, nimelt soome *polveutua*. Kahetsetakse edasi, et „pahatihti“ leidub töös ka komistusi Õig.-sõn. normide vastu: ent et *säädma* seda oleks, pole millegagi tõestatav, sest Õig.-sõnaraamatust (II tr.) pole *s*-täht veel trükitudki ja ilmne on, et seal *säädma* kujud kui sageli — ja sugugi mitte „komistusena“ — trükkis esinev peab ruumi saama. *edustama* sõna soovitatava *esindama* (vrd. sm. *esiintyä* > *esinduda*, selle põhjal *esindama*) asemel olen tarvitam ja tarvitam edasi sihilikult veendumuses, et meie keeleteadusliku ja grammatilise oskussõnastiku separaatpüüded palju enam kivilinenud soome omadest (*edustama* sõna on meil Tartus pealegi kodunenud prof. Kettunen'i pika ja tagajärjeka õpetajategevuse jooksul) on takistavad meie sugukeelteuurimusele.

Räägitakse arvustuses veel stiili all eesti stiilirütmist ja „vokaaltäiusest“ kui absoluutseist mõisteist, mõne verbi käändereksioonist, nagu oleksid eesti grammatikas reksiooni küsimused niisama vaidlematud kui ladina ja kreeka grammatikas, ja muust, mis aga kõik, nagu kõne allgi olnud kahtsed, on sihitud ühe mind mu oma sõnadega naeruvääristada püüdva lause tulipunkti (arv. lk. 54): „Nagu siis näeme, oleksid vajanud veelgi kaalumist mitmed autori 'vaetud veended oma emakeele suhtes' (vt. lk. VII, allp.)“ Olen sellele konditsionaalsele nõudele alistudes siin ülemal nüüd neid mõne reaga jälle vaaginud.

Muidugi on hea, et nooremaile vanemate poolt karm ollakse ja neid kasvatada¹⁾ püütakse. Karmusele preten-

¹⁾ Sellega ühenduses seletatakse ka, et ÕS-u nõude „otsuse tegi Acta'de kogu toimetuse üksmeelselt kõigi Actade's ilmuvate kirjutiste kohta“. Tähenadatagu, et minu töö kohta A. toim. protokollis seisab märkus, et autoril tuleb keele asjus kokku leppida prof. S-ga, Margiga ja Andersoniga läbi rääkides. Sest kokkuleppest ei tulnud aga midagi välja, prof. S. kategoorilisuse tõttu (prof. M. ja A. olid minu soovidega päri). Peatoim. märk.: See kokkulepe (ÕS veel ilmutamata osas esinevate vormide suhtes) võis sündida muidugi ainult toimetuse üldotsuse (s. o. ÕS aluste) piirides.

deeriv teisekriitika eeldab aga ka karmi enesekriitikat. Ülemaal esitatud väitlusist peaks selguma, et mõnigi arvustaja väiteist on tehtud liiga kergelt, et ta vist eneselegi oleks võinud olla valjum. Eriti aga torkab silma viimane tarve, kui vaadelda rohket trükivigade hulka arvustuses eneses: lk. 35 „VII+296 lk.“ pro „X+296 lk.“ lk. 37 *lill* pro *lill*, *pizo* pro *pizo*, *alustähe* pro *algustähe*, lk. 38 *aproj* pro **aproj* lk. 41 *iošsò* pro *iošsò*, *karēi* pro **karēi*, 42 *soβοi* pro **soβοi*, 43 *sittikke* pro *sittikke*, 49 l. -*lull* pro l. -*lull*, eriti NB allakirjutanu tööst tsiteeritud lauseis ja üksiksõnus lk. 51 *vdj. I* pro *vdjl*, *moodustatud* pro *moodustund*, *ette võetud* pro *ettevõetud*, *tšiba*, *piĥpa*, *groņoj* pro *tšibà*, *piĥpà*, *groņòj*, *kroiĥrò* pro *kroiĥkrò*, 54 *oĭ*-pro *oĭ*- j. m. vähemaid. Autori harvendusi ei too tsiteerija kunagi esile. Keelevaadki pole seal olematud: lk. 41 rida 13 ülev. „*Autorile on tähele panemata jäänud* pro *Autoril on...* (vrd. *ibid.* lk. 44 rida 7 alt *Autoril on jäänud tähele panemata*), lk. 43 r. 5 ül. *eri-sugukeeltes* pro *eri sugukeeltes*. Kahemõttelisus näit. peitub lk. 43 lauses *Nõnda siis tundub asjata katsena murda lahtisi uksi*: kas on siin *tundmine* asjatu või on asjatu *katse murda* l. u.? Vaevalt kuulub teadusliku stiili „väarikuse“, „kauniduse“ ja „suursuguse lihtsuse“ ning „asjalikkuse“ nõudeisse selline suur hulk paatoslikke küsi- ja hüüatusmärke, nagu neid leidub arvustuses.

IV Nende nüüd viimaks lõppevate väitlusriidade nõder soov on näidata, et allakirjutanugi samuti kui ta arvustaja tahab tõsiselt võtta algava eesti keeleuurimuse sisulise tõejanu ja välisvormilise korrektsuse püüdeid.

Julius Mägiste.